

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У статті розглянуто особливості формування граматичної компетенції як важливої складової іншомовної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів. Автором визначено граматичну компетенцію перекладача як знання і здатність користуватися граматичними ресурсами мови, а також проаналізовано структуру граматичної компетенції. Акцитується увага на необхідності вивчення граматики майбутніми перекладачами у практичному використанні мови, що сприятиме успішній комунікації. Проаналізовано шляхи формування граматичної компетенції у професійній підготовці майбутніх перекладачів.

Ключові слова: граматична компетенція, іншомовна комунікативна компетентність, іноземна мова, майбутні перекладачі, шляхи формування граматичної компетенції.

В статье рассмотрены особенности формирования грамматической компетенции как важной составляющей иноязычной коммуникативной компетентности будущих переводчиков. Автором определена грамматическая компетенция переводчика как знания и способность пользоваться грамматическими ресурсами языка, а также проанализирована структура грамматической компетенции. Акцентируется внимание на необходимости изучения грамматики будущими переводчиками в практическом использовании языка, что способствует успешной коммуникации. Проанализированы пути формирования грамматической компетенции в профессиональной подготовке будущих переводчиков.

Ключевые слова: грамматическая компетенция, иноязычная коммуникативная компетентность, иностранный язык, будущие переводчики, пути формирования грамматической компетенции.

The article deals with problems of the formation of grammatical competence as an important component of foreign language communicative competence of future translators. This competence is implemented primarily through the development of skills and abilities in the major types of speech activity, covering reception, production, interaction and mediation. Grammatical competence of translator is defined as the knowledge and ability to use the grammatical resources of language. A comparison of the benefits of mastering grammar in communicative contexts and formal teaching of grammar is made. The levels of formation of grammatical correctness in accordance with the European requirements for language education are submitted. The need to study grammar in practical use is emphasized. The formation of grammatical competence grammar is viewed not withdrawn from the context, and integrated in the communicative situation or communicative context. That can promote successful communication. The features of the work of future translators over grammatical errors are described. Means of forming grammatical competence of future translators are provided. Grammatical competence may be formed by the conscious assimilation of regulations or in combination with semantic and situational characteristics of communicative interaction. It is advisable to form grammatical competence based on text grammar.

Key words: grammatical competence, foreign language communicative competence, foreign language, future translators, ways of forming grammatical competence.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство характеризується розширенням міжнародних зв'язків у всіх областях діяльності, тому важливим є не лише сформованість у майбутніх перекладачів перекладацької компетентності, тобто професійних знань, умінь та навичок у різних видах усного перекладу, що є загальною метою підготовки майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти, а й іншомовної комунікативної компетентності, зокрема її важливої складової – усномовленневої граматичної компетентності. Граматична компетенція дає змогу адекватно розуміти та інтерпретувати усні тексти партнерів зі спілкування і граматично коректно оформлювати власні усні думки, тобто успішно вирішувати комунікативні завдання у спілкуванні. Продуктивна граматична компетенція майбутнього перекладача має важливу специфіку, зумовлену необхідністю швидко та ефективно вирішувати в усному перекладі проблеми, пов'язані з

розбіжностями граматичних систем у рідній та іноземній мовах, або з тим, що в різних мовах одні й ті самі категорії чи поняття позначаються по-різному.

Огляд останніх досліджень і публікацій з проблеми. Різні аспекти формування іншомовної компетентності майбутніх філологів і перекладачів були предметом дослідження Н.Бориско, Т.Кияка, Л.Нагірного, С.Ніколаєвої та ін. Специфіку перекладу граматичних явищ досліджували В. Карабан, І. Корунець, Н. Гладуш, А. Гудманян. Проблемі перекладу окремих граматичних структур присвячено дисертації О. Борисової, О. Грабовецької, Б. Колодій, З. Коцюби, К. Кузьміної та ін. Питання навчання граматики вивчали Л. Волкова, О. Палій, Т. Стеченко та ін., а формування граматичної компетенції майбутніх філологів В.Осідак, Д.Руснак. Однак, питання формування граматичної компетентності майбутніх перекладачів потребує детального дослідження.

Завдання дослідження – розглянути питання формування граматичної компетенції майбутніх перекладачів у процесі їхньої професійної підготовки.

Основний матеріал дослідження. Діяльність перекладача реалізується у здійсненні двомовної опосередкованої комунікації, яка виражається в уміннях переключатися з однієї мови на іншу; здатністю утримувати в пам'яті різного обсягу мовленнєві продукти; швидкістю формування і формулювання висловлювання; толерантним ставленням до співрозмовників з різним соціальним статусом і рівнем володіння мовою [4].

Перекладач має бути «здатним на рівні світових вимог ефективно здійснювати поліваріативні функції перекладацького сервісу в мінливих умовах розвитку ринку інтелектуальних послуг» [1, с. 2]. Саме ця здатність забезпечується цілою низкою професійних компетенцій майбутнього перекладача.

Під поняттям компетенції будемо розуміти наперед задані вимоги до освітньої підготовки, сукупності знань, способів діяльності, коло повноважень, досвіду, якостей особистості; це складна, інтегрована, багатоаспектна якість особистості. Компетентність – уже існуюча якість, реальна демонстрація набутих знань і відповідних умінь та навичок людини як суб'єкта професійної діяльності, володіння відповідною(ими) компетенцією(ями) й здатність їх застосовувати у відповідних професійних ситуаціях [2, с. 58].

Більшість дослідників розуміють під поняттям «граматична компетенція» знання граматичних засобів мови і здатність їх застосовувати. Так, Й. ван Ек взагалі зводить лінгвістичну компетенцію до граматичної, тлумачачи її як «здатність продукувати й інтерпретувати висловлювання, які відповідають граматичним правилам і певним значенням» [2, с. 39].

Отже, граматичну компетенцію перекладача можемо визначити як знання і здатність користуватися граматичними ресурсами мови. Зазначимо, що незважаючи на останні методичні тенденції до формування комунікативної компетентності, викладання граматики в курсі вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти побудовано переважно традиційно: прогресія за формальними лінгвістичними категоріями; опис і пояснення мовних явищ викладачем, засвоєння правил і закріплення їх на практиці за допомогою вправ та перекладу.

Розглянемо компоненти граматичної компетенції. Значну роль у процесі її формування відіграють граматичні знання. Оволодіння знаннями може здійснюватися двома шляхами: експліцитним та імпліцитним. У першому випадку – через свідоме, довільне навчання та у процесі вирішення проблемних завдань, вони набуваються у результаті цілеспрямованого навчання, тобто увага індивіда фокусується на формальних ознаках мовних явищ, які вивчаються. У другому випадку – через мимовільне, несвідоме, інтуїтивне навчання чи у процесі реальної комунікації вони набуваються автоматично, через природну комунікацію: увага студента концентрується на значенні (функції) мовних явищ. Граматичні знання, як і будь-які інші, набуваються дедуктивним (від загального закономірного до часткового конкретного, від правила до вправи) або індуктивним шляхом (від окремого конкретного спостереження до загального умовиводу, від вправи до правила), коли студенти на основі спеціально організованого навчального матеріалу ініціюються до самостійного виведення граматичних правил і знань, які у цьому випадку називаються виведеними знаннями. Особливу роль у формуванні граматичної компетенції потрібно відвести саме цим знанням, тому що вони виводяться студентом самостійно, шляхом формулювання логічного умовиводу у результаті узагальнених даних спостереження за функціонуванням граматичної структури у мовленні, а не отримуються від викладача та/або з підручника у готовому вигляді. Таке знання буде набагато міцніше, відповідно сформована граматична компетенція буде

вищого рівня, а це означає, що буде ширше той знаннявий простір, який формується у свідомості студентів протягом всього періоду навчання у закладі вищої освіти.

Граматичний матеріал подається без перекладу рідною мовою, індуктивно у мовленнєвих зразках, систематизується, аналізується і виводиться на теоретичний рівень, тобто формулюються закономірності (правила) утворення і застосування тієї чи іншої граматичної структури.

Навичка визначається як автоматизований компонент усвідомленої дії людини, що формується в процесі її виконання, тобто навичка виникає як усвідомлена дія, що піддається автоматизації, а потім функціонує як автоматизований спосіб виконання дії [2]. Ю. Пассов визначив такі якості навички: автоматизованість, стійкість і гнучкість, відсутність спрямованості свідомості на форму виконання, відсутність напруження і швидкої втомлюваності [5, с. 37–39]. Л. Черноватий розглянув (слідом за Ю. Пассовим) перекладацькі граматичні навички і дійшов висновку, що вони мають низку ознак сукупності яких є нерозривною і за якими визначають їх наявність: автоматизованість і усвідомленість, стійкість і лабільність.

Перша опозиція означає, що незважаючи на автоматизоване виконання, дія, що виконується на рівні навички, може, в разі потреби, актуально усвідомлюватися, наприклад у разі виникнення помилки. Процес перекладу є постійним переключенням з автоматизованого на усвідомлений рівень і навпаки [7, с. 75].

Сформованість рецептивної граматичної навички – одна з передумов функціонування вміння перекладача розуміти думки інших людей в усній і письмовій формах (аудіювання і читання). Першою операцією в її формуванні є сприймання звукового або графічного образу граматичної структури, яке супроводжується розпізнаванням граматичних форм та співвіднесенням їх з певним значенням [5, с. 140].

Сформованість репродуктивної граматичної навички – одна з передумов функціонування вміння висловлювати свої думки в усній і письмовій формах (говоріння і письмо). Той, хто говорить, має спочатку вибрати граматичну структуру, яка б відповідала ситуації мовлення і граматичній структурі іноземної мови, далі оформити обрану граматичну структуру відповідно до норм іноземної мови (морфологічні й синтаксичні особливості граматичної структури) та поєднати комунікативний намір і форму, за допомогою якої він виражається [5, с. 39].

Таким чином, основними якостями граматичних навичок говоріння є не тільки автоматизованість, а й цілісність у виконанні граматичних операцій, єдність форми і значень, ситуативна та комунікативна обумовленість його функціонування.

Наступним компонентом граматичної компетенції є граматична усвідомленість, яка є складовою так званої загальної мовної усвідомленості (свідомості, здатності) або свідомого рефлексивного підходу до феноменів мови і мовлення, а також до власних процесів навчання й оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією та її складовими компетентностями [5, с. 94]. Саме завдяки граматичній усвідомленості можливе успішне формування граматичної компетенції, яка дасть змогу майбутнім перекладачам не тільки оволодіти іншомовною мовленнєвою культурою як засобом комунікації, а й успішно здійснювати професійну діяльність.

Отже, сучасний погляд на структуру і склад граматичної компетенції дає змогу виокремити такі компоненти: граматичні знання, граматичні навички (рецептивні і репродуктивні) і граматичну усвідомленість.

Згідно з положеннями «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», формально граматики мови може розглядатись як набір принципів, що керують сумою елементів та організовують їх у значущі і завершені ряди (речення). Граматична компетенція – це здатність розуміти й виражати значення, продукуючи і розпізнаючи правильно оформлені згідно з цими принципами фрази та речення (що є протилежним заучуванню та відтворенню їх як стійких формул). Граматика будь-якої мови у цьому плані дуже складна і далека від того, щоб мати завершену визначеність або вичерпність. Існує ціла низка відповідних теорій та моделей для організації слів у речення [1, с. 16].

Вивчення граматики має бути спрямованим на студента враховувати його інтереси, потреби і цілі, а також на традиції навчання та його рідну мову, адже контрактивний аспект, що розуміється як свідоме сприйняття паралелей і відмінностей між мовами, сприяє вивченню мови [7, с. 185]. Вивчення граматики не повинно бути самоціллю, але водночас має відповідати її ролі у фактичному використанні мови, тобто бути засобом, який сприяє успішній комунікації.

Вважаємо за доцільне розглядати питання формування граматичної компетенції майбутніх перекладачів з функціональної точки зору в комунікативній мовленнєвій діяльності. Варто раціонально представляти граматику майбутнім перекладачам: не відірвано від контексту, а в певній комунікативній ситуації або комунікативному контексті.

Навчання граматики і формування граматичної компетенції має бути логічною і важливою складовою процесу формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх перекладачів. Граматична компетенція мовця проявляється у здатності продукувати і розуміти речення і тексти. Робота з граматикою повинна бути не окремою метою, а пов'язуватися з практичним використанням мови, відповідно як засіб, що сприяє успішній комунікації. Тому при формуванні граматичної компетенції граматика розглядається не вилученою з контексту, а вбудованою в комунікативну ситуацію або комунікативний контекст.

Здійснювати вплив на формування граматичної компетенції майбутніх перекладачів доцільно, спираючись на опис граматичної організації мови, який включає: елементи (морфеми – корені й афікси, слова), категорії (число, відмінок, рід; конкретність / абстрактність; активний стан / пасивний стан; часова форма), класи (відміни; дієвідміни; відкрити класи слів – іменники, дієслова, прикметники, прислівники; закриті класи слів (такі граматичні елементи, як артиклі, займенники); структури (складені слова й складні вирази; фрази – іменні, дієслівні тощо; складові частини речення – головне речення, підрядне речення, незалежне речення; речення – просте, складносурядне, складнопідрядне), процеси (номіналізація, абляут, транспозиція, трансформація), зв'язки (управління, конгруенція, валентність).

Знання про частини мови та загальні знання граматичних закономірностей засвоюються на основі аналізу порядку слів, який відбувається імпліцитно і автоматично, тобто через знання того, які слова в яких поєднаннях слів і фраз можуть з'являтися. Студенти запам'ятовують фрази, частини речення і речення повністю, синтаксичний аналіз (несвідомо і автоматично) яких проводиться пізніше. Проте, щоб цей неявний аналіз міг відбутися, повинна бути засвоєна дуже велика кількість синтагм для кожного граматичного явища.

Отже, граматична компетенція може формуватися шляхом свідомого сприйняття вираження мови, як запам'ятовування чітко сприйнятих синтагм, пов'язаних зі змістовими і ситуаційними характеристиками комунікативної взаємодії. Але вона також може розумітися абстрактно – як свідоме сприйняття закономірностей і правил.

Однак, у практиці вивчення іноземної мови неможливо виокремити одну із компетенцій. Проте можна визначити низку засобів для здійснення цілеспрямованого методичного впливу на її формування і розвиток. Зокрема, доцільно граматичну компетенцію формувати на основі граматики тексту. Слід враховувати, що на розвиток усної граматичної компетенції позитивно впливає навчання письму.

Формування граматичної компетенції можливе при застосуванні індуктивного підходу, зокрема, у процесі читання, що водночас сприяє пробудженню інтересу до вивчення граматики і, як наслідок, підвищенню ефективності її засвоєння. До того ж студенти засвоюють інструментарій, який допоможе їм обговорювати граматичні явища. Перевагою такого підходу є автентичність та релевантність занять. При цьому вдається уникати небажаних елементів навчального процесу, а саме демотивації студентів. Адже суттєвим недоліком традиційних граматичних вправ є велика кількість помилок, яка демотивує студентів, особливо слабких.

Це передбачає, що мовні явища представляються і обговорюються в їх природному середовищі. Зокрема, такі граматичні феномени, як використання артиклів, анафоризація, умовний спосіб, пасивний стан, члени речення, сприймаються вірно тільки на рівні дискурсу або тексту.

Зазначимо, що особливу увагу слід надавати роботі над граматичними помилками. При цьому негайне виправлення помилок при вивченні мовних норм, виконанні граматичних вправ є доцільним і корисним, але під час продукування змісту є недоцільним, оскільки це може перешкоджати комунікативній діяльності студента. Ефективним засобом є також спонукування студентів до самостійного виявлення й виправлення граматичних помилок.

Підтвердження цієї думки знаходимо у М.Брінітцер, Ф. Дамм методики навчання граматики, яка спирається на актантну модель як основу граматики речення і тексту. Граматична компетенція розглядається у цьому випадку як володіння студентами основними граматичними структурами, необхідними для досягнення розуміння мовою спілкування в межах засвоєних тем. При цьому граматиці відводиться допоміжна роль [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування граматичної компетенції є важливою складовою процесу формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів. Граматична компетенція може формуватися шляхом свідомого засвоєння закономірностей і правил або у поєднанні зі змістовими і ситуаційними характеристиками комунікативної взаємодії. Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із розробкою засобів формування граматичної компетенції майбутніх перекладачів та перевіркою їх ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахов І. С. Формування професійної міжкультурної компетентності майбутніх перекладачів у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2011. 20 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
4. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. Іноземні мови. 2010. № 2. С. 11–17.
5. Пассов Е. И. Основы методики обучения иностранным языкам. Москва : Русский язык, 1977. 216 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Москва : Педагогика, 1989. Т.1. 485 с.
7. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ

1. Bakhov I. S. Formuvannia profesiinoi mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv u vyshchomu navchalnomu zakladi : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Nats. akad. vnutr. sprav. Kyiv, 2011. 20 s.
2. Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia / naukovyi redaktor ukrainskoho vydannia d-r ped. nauk, prof. S. Yu. Nikolaieva. Kyiv : Lenvit, 2003. 273 s.
3. Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka : pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv / Biych O. B., Borysko N. F., Boretska H. E. ta in. / za red. S. Yu. Nikolaievoi. Kyiv : Lenvit, 2013. 590 s.
4. Nikolaieva S. Yu. Tsili navchannia inozemnykh mov v aspekti kompetentnisnogo pidkhodu. Inozemni movy. 2010. № 2. S. 11–17.
5. Passov E. Y. Osnovy metodyky obucheniya inostrannym yazykam. Moskva : Russkyi yazyk, 1977. 216 s.
6. Rubynshtein S. L. Osnovy obshchei psykholohyy. Moskva : Pedahohyka, 1989. T.1. 485 s.
7. Chernovaty L. M. Metodyka vykladannia perekladu yak spetsialnosti: pidruchnyk dlia stud. vyshchykh zaklad. osvity za spetsialnistiu «Pereklad». Vinnytsia : Nova Knyha, 2013. 376 s.

УДК: 811.111'373.43:004

**Ясінська О.
(Луцьк)**

РОЗВИТОК ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ НЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Проаналізовано теоретичні погляди провідних лінгвістів щодо питання розвитку та функціонування комп'ютерних неологізмів сучасної англійської мови. Подано основні визначення терміну “неологізм”. Виділено лексико-семантичні групи неологізмів. Досліджено механізм появи та функціонування неологізмів у комп'ютерній сфері та світі ІТ. Окреслено взаємодію неологізмів із загальноновживаною лексикою.